

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-54>

**REGARDING THE CONCEPT OF IMPLEMENTATION
OF THE SUPPORT MECHANISM FOR VICTIMS AND WITNESSES
OF WAR AND OTHER INTERNATIONAL CRIMES:
SEPARATE REFLECTIONS IN THE PLANE OF THE ACQUIS
COMMUNAUTAIRE OF THE EU**

**ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ПІДТРИМКИ
ПОТЕРПІЛИХ І СВІДКІВ ВОЄННИХ
ТА ІНШИХ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ: ОКРЕМІ РОЗДУМИ
У ПЛОЩИНІ ACQUIS COMMUNAUTAIRE ЄС**

Rakipova I. V.

*Doctor of Law, Docent,
Professor at the Department of Criminal
Procedure,
National University Odessa Law
Academy
Odessa, Ukraine*

Ракіпова І. В.,

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального
процесу,
Національний університет «Одеська
юридична академія»
м. Одеса, Україна*

У зв'язку з поданням Україною заяви на вступ до Європейського Союзу 28.02.2022 р., вважаємо, актуальними та виправданими є спостереження і дослідження, комплексно націлені як на скринінг національного кримінально-процесуального законодавства у світлі *acquis* Європейського Союзу (зокрема, Директиви 2012/29/EU [1], що є найважливішим правовим інструментом ЄС і встановлює мінімальні стандарти прав потерпілих від злочинів осіб та організаційно-правових механізмів, що мають бути забезпечені усіма державами-членами), так і на аналіз перших кроків та здобутків на цьому шляху. Так, держави-члени забезпечують постраждалим особам, відповідно до їхніх потреб, безкоштовний доступ до конфіденційних служб підтримки постраждалих, які діють в інтересах постраждалих до, під час та протягом належного часу після кримінального провадження. Члени сім'ї повинні мати доступ до послуг з підтримки постраждалих відповідно до їхніх потреб та ступеня шкоди, заподіяної внаслідок кримінального правопорушення, вчиненого проти постраждалої особи (ст. 8 Директиви 2012/29/EU). Служби підтримки постраждалих повинні, як мінімум, забезпечувати наступне: (а) інформацію, консультації та підтримку, що стосуються прав постраждалих, у тому числі щодо доступу до національних схем компенсації за травми, заподіяні

кримінальними правопорушеннями, і щодо їхньої ролі в кримінальному провадженні, включаючи підготовку до участі у судовому розгляді; (b) інформацію про будь-які відповідні спеціалізовані служби підтримки або пряме скерування до них; (c) (d) (e) емоційну та, при можливості, психологічну підтримку; поради щодо фінансових і практичних питань, пов'язаних зі злочиним; якщо інше не передбачено іншими державними чи приватними службами, поради щодо ризику та запобігання вторинній та повторній віктимізації, залякуванню та помсті (ст. 9 Директиви 2012/29/EU).

У зв'язку з цим нами раніше зазначалося щодо необхідності створення спеціальних конфіденційних служб підтримки потерпілих (СПП) в структурі Координаційного центру з надання правничої допомоги, його територіальних відділень при Міністерстві юстиції України з метою надання їм інформаційної, правової, психологічної та іншої допомоги. Тобто необхідним є дієвий механізм забезпечення прав і свобод потерпілого під час кримінального провадження, незагрозливого для його здоров'я існування, а також здійснення заходів щодо відновлення психічного здоров'я жертв кримінальних правопорушень; створення конфіденційних служб підтримки потерпілих з метою надання доступу потерпілим, а також членам їх сімей відповідно до їхніх конкретних потреб та ступеня шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення, до безкоштовної психологічної, медичної, соціально-реабілітаційної, консультативно-правової та медіаційної допомоги, тобто здійснення цілеспрямованої та комплексно-реабілітаційної підтримки жертв кримінальних правопорушень відразу після вчинення останніх [2].

Здійснення кримінального провадження в Україні в умовах воєнного стану зумовлює необхідність врахування потреб потерпілих осіб, що є жертвами воєнних та інших міжнародних злочинів. У зв'язку з цим важливе значення має Концепція реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, затверджена Наказом Генерального прокурора від 11.04.2023 р. [3]. Відповідно до положень даної Концепції, що визначають її основні завдання і цілі, «в умовах збройного конфлікту, що надалі триває, одне з ключових завдань органів прокуратури полягає у сприянні активній участі потерпілих і свідків у кримінальному провадженні, оскільки вони є винятково цінним, надійним джерелом доказів для встановлення обставин вчинення правопорушень, притягнення винних до відповідальності...», «ефективні захист і участь потерпілих та свідків у кримінальному провадженні украї необхідні для надання ними доказів щодо скоєних кримінальних правопорушень і встановлення відповідальності винних у вчиненні таких діянь» [3]. Тут зауважимо,

що погоджуємося більше не з прокуратурою, а з Dr. M. Buschmann (Федеральне міністерство юстиції ФРН), який у довіднику для потерпілого зазначає, що «надто довго німецьке кримінально-процесуальне право зосереджувалося лише на винних, а жертви були, перш за все, доказами для розкриття злочину, не більше. На щастя, це залишилося в минулому. Зараз захист потерпілих є невід'ємною частиною нашого кримінально-процесуального кодексу» [4].

Коли ключова мета створення Механізму підтримки потерпілих і свідків зрозуміла (*однак є сумніви, що вона правильно визначена...*), далі у Концепції мова йде про створення Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків як окремого самостійного структурного підрозділу у складі Офісу Генерального прокурора та добір персоналу для такого центру, добір координаторів, створення Міжвідомчої робочої групи з покращення координації державних органів та неурядових організацій тощо. Україна в цьому питанні, як вбачається, частково відтворює досвід Грузії, кримінальне процесуальне законодавство якої передбачає можливість залучення координатора потерпілого, яким є саме працівник прокуратури. Однак більш виправданим вважаємо створення спеціалізованих служб підтримки, що діяли б автономно (але у співпраці з компетентними органами та іншими організаціями, зокрема, й неурядовими), а залучення координатора на підставі рішення слідчого чи прокурора, ефективне функціонування Координаційного центру в структурі Офісу Генерального прокурора бачимо здебільшого в негативній площині в аспекті належного захисту і підтримки потерпілого. Підкреслимо: відповідно до ст. 8 Директиви 2012/29/ЄС «служби підтримки жертв та будь-які спеціалізовані служби підтримки можуть бути створені як громадські чи неурядові організації та можуть бути організовані на професійній або добровільній основі. Держави-члени забезпечують, щоб доступ до будь-яких служб підтримки жертв не залежав від того, що жертва подає офіційну скаргу щодо кримінального правопорушення до компетентного органу» [1].

Так, наприклад, широкий спектр пропозицій підтримки, консультації та допомогу пропонують установи з підтримки жертв ФРН¹. Загалом у Німеччині існують різні типи служб допомоги та підтримки – консультаційні центри, психосоціальний супровід процесу, конфіденційне збереження доказів. Огляд пропозицій підтримки потерпілих

¹ Наприклад, Фонд підтримки потерпілих у Нижній Саксонії (включає 12 Офісів підтримки) URL: <https://www.opferhilfe.niedersachsen.de/> ; Портал захисту потерпілих Північного Рейну-Вестфалії URL: <https://www.opferschutzportal.nrw/beratungsstellen>

може знайти на спеціальному веб-сайті (ODABS [5]), створеному Федеральним міністерством праці та соціальних питань. Уся необхідна та вкрай корисна інформація для потерпілого доступна також на веб-сайті Hilfe-Info [6]. У довіднику для потерпілого, що підготовлений за сприяння Федерального міністерства юстиції ФРН, зрозумілою для пересічного потерпілого мовою з роз'ясненнями викладена вичерпна інформація щодо оформлення та подання заяви про кримінальне правопорушення, можливої поведінки та прав потерпілого у разі її неподання чи відкликання, правил проведення розслідування, допиту та допиту з відеозаписом, психосоціального супроводу процесу, заходів захисту та запобігання можливій небезпеці, отримання інформації про кримінальне провадження та правову допомогу, субсидіарного позову та прав співпозивача, приватного обвинувачення та переваг спроби спокути, подання заяви на компенсацію відповідно до Закону про компенсацію потерпілим, переваг медіації, отримання допомоги жертвам насильства, підтримки потерпілих у посольствах країн-членів ЄС. Це прояв і приклад належної турботи з боку держави про потерпілого та захист його прав, особливо, коли все прописане реалізується практично.

Погоджуємося, що «вдосконалення Механізму підтримки та координаційних заходів із його реалізації потребує розробки детальної дорожньої карти» [3], та вважаємо, що будь-які ініціативи вимагають аналізу, вивчення й врахування і кращих європейських практик, і обов'язково вітчизняного досвіду з метою вдосконалення кримінального процесуального законодавства та подолання прогалин, властивих йому. Зокрема, до невирішеного питання підтримки та захисту прав потерпілих і свідків в Україні слід підходити фундаментально, розробляючи його не лише в аспекті воєнних та інших міжнародних злочинів.

Література:

1. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA of 25 October 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj>
2. Ракіпова І.В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2023. 544 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/309a09cf-7ab0-41e5-b6bd-d536dfb47098>

3. Концепція реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, затверджена наказом Генерального прокурора від 11.04.2023 р. № 103 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103905-23#Text>

4. Opferfibel. Informationen für Betroffene von Straftaten rund um das Strafverfahren. URL: https://www.hilfe-info.de/Webs/hilfeinfo/SharedDocs/Publikationen/DE/Opferfibel.pdf?__blob=publicationFile&v=3

5. Online Datenbank für Betroffene von Straftaten URL: <https://www.odabs.org/index.html>

6. Hilfe-Info URL: <https://www.hilfe-info.de/>